

ΔΗΜΟΚΡΙΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΡΑΚΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΓΛΩΣΣΑΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΠΑΡΕΥΞΕΙΝΙΩΝ
ΧΩΡΩΝ

Επιστημονική Ημερίδα : Λογοτεχνία και πολυπολιτισμικό σχολείο.
4/6/2011

Κ. Παναγιώτου* : Ψυχαναλυτική θεωρία και Ευρωπαϊκή λογοτεχνία
Ανάγνωση διηγημάτων από τον Παρευξείνιο χώρο

I

Αξιότιμοι κύριοι Συνάδελφοι, φίλες και φίλοι,
Θεωρείται ως πέρα από τα όρια «γοητευτικό» να αναζητεί κάποιος κοινά φαινόμενα στους αιώνες και τους πολιτισμούς¹, ενώ έχει συζητηθεί πολύ η οικουμενικότητα ή όχι των βασικών ψυχικών λειτουργιών που παρουσίασε ο S. Freud και κατ' επέκταση η ψυχανάλυση: η λειτουργία του ασυνειδήτου.

Η τέχνη κατά την ομολογία του Φρόιντ θεωρείται ως μια άλλη οδός του ασυνειδήτου, ταυτόχρονα η αφήγηση ενέχει παιδαγωγική και θεραπευτική συνάμα λειτουργία, από τη στιγμή όπου προσφέρει παρηγοριά κι ελπίδα συνομιλώντας με τη γλώσσα της καρδιάς.

Από την άλλη πλευρά ο πατέρας της ψυχανάλυσης «Φρόιντ» από τις αρχές σχεδόν των ερευνών του απευθύνθηκε στους ανθρώπους της τέχνης, αντλώντας υλικό από το έργο τους, θεωρώντας ότι απορρέει από το ασυνείδητο. Μια γνώση που θεμελιώνεται στην υπόθεση της ετερότητας, του ξένου και αλλότριου στοιχείου που εσώτερα μας περιβάλλει και έμμεσα εξουθενώνει παραδοχές και βεβαιότητες.

Από τότε που διαδόθηκαν οι ανακαλύψεις του Φρόιντ στο λογοτεχνικό και καλλιτεχνικό περιβάλλον, πολλοί καλλιτέχνες δέχτηκαν, όχι μόνο χάρη στη διαίθησή τους, αλλά και εξαιτίας της ψυχαναλυτικής γνώσης που μεσολάβησε, την πρωταρχική σπουδαιότητα των βαθύτερων στρωμάτων της ψυχής, δηλαδή του ασυνειδήτου, ως πηγής της αισθητικής δημιουργίας.

Τι είναι όμως το ασυνείδητο, αυτός ο άλλος τόπος, ή ο τόπος του Άλλου, που τον φέρουμε μέσα μας, ή σωστότερα μας εμπεριέχει και ας τον αγνοούμε; πρόκειται για έναν τόπο² όπου η επιθυμία θέτει σε κίνδυνο το ψυχικό όργανο και το ωθεί στις πρώτες εμπειρίες ικανοποίησης, που χάνονται στην ομιχλώδη περιοχή της παιδικής ηλικίας. Ο ιδρυτής της ψυχανάλυσης³ θεωρεί ως ένα είδος υδραγωγείου την παιδική ηλικία, τόσο για το όνειρο, όσο και για την τέχνη.

---

¹Βλ. Π. Σακελλαρόπουλος, Κ. Παναγιώτου, Σ. Ευστρατίου, «Τετράδια Ψυχιατρικής», 14 (1) 2003, «Η Αρχαϊκή Μητέρα: Μυθολογία και βασικές ψυχαναλυτικές έννοιες»

² Η ψυχανάλυση με τον τρόπο που διαμορφώθηκε ως μια πρωτόγνωρη κλινική και θεωρητική πρακτική, γεννήθηκε από την αυτοανάλυση του Φρόιντ κατά τη διάρκεια της αλληλογραφίας του με τον Βίλχελμ Φλις την περίοδο 1877-1904, ενώ στο πέρασμά της ξεχωρίζει η παρουσία σημαντικών ερευνητών, όπως η Μελανί Κλάιν, ο Ζαν Λακάν, ο Ντόναλντ Βίνικοτ, οι οποίοι και εμπλούτισαν τις ψυχαναλυτικές της προεκτάσεις, με μια εξελισσόμενη θεωρία και πρακτική, προχωρώντας πέρα από τα βήματα του ιδρυτή της. Το δε ασυνείδητο καθορίζεται ως ένας «τόπος φιλήδονος και ευχαριστιακός μαζί, που δεν γνωρίζει από άρνηση, από αντίφαση και αμφιβολία».

³Ταυτόσημη άποψη εκτός από τον Σ. Φρόιντ, έχει και η Μελανί Κλάιν, (1882 -1960) της οποίας η μακρόχρονη ψυχαναλυτική έρευνα καθορίζεται από το ερώτημα «ποιος είναι ο πραγματικός κόσμος του παιδιού και με ποιο τρόπο μπορούμε να τον προσεγγίσουμε και να τον κατανοήσουμε τόσο που να βοηθήσουμε ουσιαστικά το τρυφερό άτομο στα πρώτα του βήματα»;

II

Το μάθημα επιλογής που διδάσκεται στην Β΄ Λυκείου με τον θεματικό τίτλο «Νεότερη Ευρωπαϊκή λογοτεχνία» έρχεται πίοτερο κοντά στην διδακτική μεθοδολογία και τον τρόπο με τον οποίο υπάρχουν εκείνες οι δυνατότητες για να βοηθηθούν οι μαθητές από κοινού με τους δασκάλους τους, εξάγοντας αμοιβαία συμπεράσματα. Ερχόμενοι για λίγο στην ιστορικότητα των κειμένων, μας δίνεται η δυνατότητα να εκθέσουμε κάποιες έμμεσες επιφυλάξεις απέναντι στα δεδομένα κάθε χρονική στιγμή της παρουσίασης και ανάγνωσης των μυθιστορημάτων.

Ο ποιητής και ευρύτερα ο λογοτέχνης, αντιπροσωπεύει, νομίζουμε, καλύτερα από οποιονδήποτε άλλο τα πολιτιστικά χαρακτηριστικά ενός λαού και μιας εποχής. Έτσι, καταφεύγουμε σε αυτούς τους πιστούς εκπροσώπους⁴, για να δείξουμε την οικουμενικότητα της έννοιας «Αρχαϊκή μητέρα».

III

Στη σημερινή μας εισήγηση θα εξετάσουμε τα κείμενα «Το άσπρο χελιδόνι» του Γιόρνταν Γιόφκωφ⁵ και «Ο Νυχτοφύλακας» του Μιχαήλ Σαντοβεάνου.⁶ Ανιχνεύουμε τα δύο κείμενα μέσα από μια σχέση αναλογίας ανάμεσα στα όνειρα, τα οποία αποτελούν την προσωπική μυθολογία αυτού που ονειρεύεται και τους μύθους, οι οποίοι αποτελούν τα όνειρα που έχουν οι άνθρωποι κατά την εγρήγορση. Άλλωστε η ψυχανάλυση εξετάζει τα πολιτισμικά φαινόμενα ως ανάλογο των επιθυμιών που εκπληρώνονται στα όνειρα και προτείνει το πρότυπο της εκπλήρωσης των επιθυμιών ως μια αποτελεσματική αν και αποσπασματική, αναλογία για την ερμηνεία του πολιτισμού. Ξεκινούμε το ταξίδι μας με το «άσπρο χελιδόνι», του Γιόφκωφ. Το παραπάνω διήγημα ανήκει στο είδος της ηθογραφίας⁷, ενώ οι ήρωες του, συγκεντρώνουν στον εαυτό τους τα προτερήματα της φυλής και της εποχής τους. Ο συγγραφέας⁸ είναι από εκείνους που συναρπάζουν την ψυχή και ταυτόχρονα δεν υποτάσσονται σε μεθοδικές αναλύσεις και συμπεράσματα. Το διήγημά του εξελίσσεται σε ατμόσφαιρα ψυχικής αιθρίας, απλότητας και φυσικότητας.

-«Ο Πέτρος Μοκάνιν, καθώς μαύλιζε τα σκυλιά του, κατάλαβε πως ο άγνωστος χωρικός δεν ερχόταν δίχως λόγο κατά τη μεριά του, μα πως κάποια στενοχώρια τον έφερνε. Τα΄ βαζε με τα σκυλιά του που γάβγιζαν κι ύστερα κοίταξε ξανά το χωρικό. Ήταν ξυπόλυτος. Από πρώτη ματιά φαινότανε ασίκης, λεβέντης, μα ο Μοκάνιν είδε πως έχει να κάμει μ' έναν από κείνους τους αγαθούς ανθρώπους, που όπως λένε, παραμερίζουνε μπροστά και σ' ένα μερμήγκι».

⁴ Κ. Παναγιώτου: «Ο Μύθος της Αρχαϊκής Μητέρας και η συνέχειά του στη σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία», (στο Διεθνές Συνέδριο για την Ιστορία της ψυχανάλυσης, Μπενάκειο Ίδρυμα 4-8 Οκτωβρίου 2006, Αθήνα).

⁵ Πρόκειται για έναν μεγάλο Βούλγαρο πεζογράφο και θεατρικό συγγραφέα, όπου τα Βαλκάνια αποτελούν πηγή έμπνευσης και χώρο δράσης των έργων του.

⁶ Ρουμάνος πεζογράφος ευρύτερα γνωστός για τα διηγήματά του και ιστορικά μυθιστορήματα, ενώ τα έργα του αναφέρονται στην αγροτική και μικροαστική ζωή της ιδιαίτερης πατρίδας του, της Μολδαβίας.

⁷ Με τον όρο αυτό εννοούμε την αναπαράσταση, περιγραφή και απόδοση των εθίμων, της ιδεολογίας και της ψυχοσύνθεσης ενός λαού, όπως αυτά διαμορφώνονται υπό την επίρεια των ιστορικών και κοινωνικών συνθηκών σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

⁸ Τα έργα του σκιαγραφούν με ρεαλισμό και γνήσια συγκίνηση το δράμα των φτωχών και βασανισμένων ανθρώπων που, ανήμποροι να αντιμετωπίσουν με άλλο τρόπο τη δυστυχία τους, αναζητούν τη βοήθεια υπερφυσικών δυνάμεων, στις οποίες δεν πιστεύουν ακόμη και οι ίδιοι.

Ο Γιόφκωφ (1880-1937) είναι μεγάλη μορφή, που προσελκύει την προσοχή, πριν από τον πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο, τα πιο σημαντικά έργα του τα έγραψε γύρω από το 1920, αλλά με την αφοσιωμένη πίστη του σε θέματα παρμένα από το παρελθόν, στέκει πολύ κοντά στους προπολεμικούς κλασικούς. Άλλωστε, οι ρεαλιστικές τάσεις στην Βουλγάρικη λογοτεχνία, την πρώτη δεκαετία του εικοστού αιώνα, είναι δυνατές ακόμα, όμως η τάση προς το πανανθρώπινο, ασκεί εφάμιλλη υπεροχή. Ο συγγραφέας⁹ αναζήτησε τις «αιώνιες αξίες» στη βουλγάρικη ψυχοσύνθεση, θέλησε να γίνει θεραπευτής των ψυχικών πληγών, με την ομορφιά. Το διήγημά του, δεν έχει, (ως επί το πλείστο,) τόση κριτική δριμύτητα, όπως του Ελίν Πελίν¹⁰ παρά το γεγονός ότι είναι θερμό από συμπάθεια προς αυτούς που υποφέρουν και από την αγάπη προς το λαό. Από την άλλη πλευρά η δύναμη των απεικονίσεων του βρίσκεται στην ηθική ατμόσφαιρα, που δημιουργεί, ανάλογα συναισθήματα στην πλαστικότητα των μορφών και στη λεπτή κατανόηση της λαϊκής ψυχής. Το παρελθόν αδιάκοπα τον τραβάει, κι ο ίδιος βυθίζεται στο πνευματικό του μεγαλείο, με τον στοχασμό του. Σαν νεαρός δάσκαλος στα χωριά της Ντομπρουτζιά, ο Γιόφκωφ γνώρισε την ηθική των απλών ανθρώπων του λαού και άνοιξε τις καρδιές μας, για βιώματα και ομορφιά, που ήταν λίγο γνωστά πριν από αυτόν.

Ο Γ. Γιόφκωφ δεν επιδιώκει τις εντυπώσεις του φοβερού ή του παράξενου στη ζωή, δεν αναζητά τις αρρωστημένες αναμνήσεις της ψυχής, αλλά προτιμά να περιγράψει καλλιτεχνικά το απλό, το διάφανο, το συνηθισμένο της καθημερινής ζωής. Η τέχνη της αφήγησης θεωρείται ως το δημιουργικό μυστικό, όπου και μας αιχμαλωτίζει ο συγγραφέας· με τον ίδιο απaráμιλλο τρόπο βρίσκει εύκολα τα θέματα και τους ήρωές του ανάμεσα στους δρόμους των χωριών και τα χάνια, όπου κανείς θνητός δεν τους βλέπει, ούτε τους υποπτεύεται. «Μέσα στο κάρο καθόταν μια γυναίκα, διπλωμένη στα δυο, με τα χέρια της κρυμμένα κάτω απ' το ζακέτο της, και με λυτό το τσεμπέρι της που οι δυο άκρες του πέφταν στους ώμους της. Έκανε πολλή ζέστη, μα ο Μοκάνιν ήξερε πως οι γυναίκες λύνουν έτσι το τσεμπέρι τους σαν είναι τσακισμένες όχι τόσο απ' τη ζέστη, μα από κάποια βαριά έγνοια. Στο βάθος του αμαξιού ήταν και μια άλλη γυναίκα, πιο αχαμνή – μια νέα κοπέλα φαινότανε, ξαπλωμένη και τυλιγμένη με μια κουβέρτα, με το κεφάλι της χωμένο σε κάτι χωριάτικα σκουρόχρωμα μαξιλάρια. Κοίταζε πλάι, και δε φαινότανε το πρόσωπό της».

Ο συγγραφέας μέσα από την πλούσια αφηγηματική τεχνική και μέσα σ' ένα πλαίσιο που θα θύμιζε τη δική μας χωρική ηθογραφία, βρίσκει αφορμή να μας δώσει τη στερεή γνώση του της ανθρώπινης ψυχής¹¹, εξαϋλωμένη από τη χάρη της ποίησης. Η αγάπη προς τους ήρωες, η απλότητα και η βαθύτατη πεποίθηση που γίνεται ένα με τα βιώματα των απλών ανθρώπων, ως να ζει το μαρτύριο του καθενός, ενισχύει και την άποψη της αξίας που προσδίδει απέναντι στους πρωταγωνιστές του. Κάπου εξομολογείται, συγκαταβατικά «έναν συγγραφέα πρέπει ν' αγαπάει τους ήρωές

⁹ Παντελέι Ζάρεφ, Ιστορία της βουλγάρικης λογοτεχνίας, Μτση, Κ. Σιαπέρα, Γλωσσική επιμέλεια, Ε. Παπασπύρου, Αθήνα, εκδ. Δωδώνη, 1977.

¹⁰ Ο Ελίν Πελίν είναι ένας από τους μεγαλύτερους Βούλγαρους συγγραφείς, λίγο προγενέστερος από τον Γιόφκωφ. Στο διήγημα «Ολομόναχη» επικρατεί παρόμοιο κλίμα και ατμόσφαιρα με το «Άσπρο χελιδόνι». Άνθρωποι που ζουν στην επαρχία. Τόπος δράσης του διηγήματος η Βουλγάρικη επαρχία. Ηρωίδα δράσης είναι μια νεαρή δασκάλα σε ένα μικρό χωριό, όπου το μόνο που την κρατά ζωντανή μέσα στην πνιγηρή ατμόσφαιρα του μικρού χωριού και στους άξεστους χωρικούς είναι η ελπίδα, πως ο ανθυπολοχαγός που αγαπά δεν την ξέχασε. Η Μαρίνκα, η ηρωίδα, που όπως μας λέει ο αφηγητής δεν πιστεύει στα όνειρα, αλλά χωρίς αυτά δεν μπορεί να ζήσει, θυμίζει σε πολλά τον χαρακτήρα του χωρικού στο «Άσπρο χελιδόνι». Ούτε κι αυτός πιστεύει την ύπαρξη του «Άσπρου χελιδονιού», αλλά δεν παύει να ελπίζει στην παρουσία του. Με τον τρόπο αυτό, το διήγημα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για συγκριτική ανάγνωση.

¹¹ Κ.Θ. Δημαράς: «Γιορντάν Γιόφκωφ», εφ. Ελευθέρον Βήμα, 18 Ιουλίου, 1938.

του¹²». Μια ανάλογη και μόνο ρήση, αυταπόδεικτα αποτελεί ένα υψηλό δίδαγμα τέχνης και κριτικής, τέτοια είναι η αγάπη του προς τους απλούς ανθρώπους, σε βαθμό, όπου ξεχώρισε στους ίδιους το αιώνιο από το περαστικό και τους ανύψωσε σε πανανθρώπινα σύμβολα. Δεν είναι όμως και λίγοι εκείνοι που τον ταυτίζουν με τον δικό μας άγιο των γραμμάτων, τον Α. Παπαδιαμάντη. Το τοπικό στοιχείο, σε μια ανάλογη περίπτωση, είναι κυρίαρχο και στον Γιόφκωφ, αφού τα περισσότερα έργα του διαδραματίζονται στην περιοχή της Ντόμπρουτζια. Αυτό και μόνο το γεγονός φανερώνει ο τι το τοπικό στοιχείο από τα τέλη του 19^{ου} ως τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, αποτελεί το πλέον βασικό γνώρισμα στη βουλγάρικη λογοτεχνία. Ερχόμαστε και στην ψυχαναλυτική προσέγγιση, όπου και θα εστιάσουμε ως ταυτόσημο το έργο του δικού μας «αγίου των γραμμάτων μας» του Α. Παπαδιαμάντη. Αρχικά για τον Γιόφκωφ, η επιθυμία ταυτίζεται με την οδύνη, η επιθυμία να ατενίσει τον ήρωά του, να προσελκύσει ή ν' αναζητήσει την εξέλιξη-βελτίωση της ζωής του- συνδέεται άμεσα με το τραύμα της φυγής, την εξιλέωση και τη δυστυχία. Ήξερε λέει ο τι δεν πρόκειται «το άσπρο χελιδόνι» ν' αποτελεί γιατριά, θεραπεία, «άφησέ τον όμως, διατείνεται να πιστεύει πως αυτό μπορεί να επιτευχθεί»... «-Να γιατί βρέθηκα στα μέρη σας, είτε ο χωρικός, τούτη τη φορά ξεθαρρεμένος και ξαλαφρωμένος. Και σαν είδα του λόγου σου, συλλογίστηκα : δεν παγαίνω ναν τότε ρωτήσω, μπορεί και να' δε τ' άσπρο χελιδόνι, μπορεί να' χει ακούσει να λένε...»

- Όχι , αδερφέ μου. Άσπρο χελιδόνι; Μήτε είδα, μήτε άκουσα να λένε.

Μα την ίδια στιγμή σκέφτηκε πως θ' απόλπιζε ολότελα τούτους τους ανθρώπους και ξανάπε :

- Μα μπορεί μια χαρά να υπάρχει. Ναι, και βέβαια μπορεί. Γιατί όχι; Υπάρχουνε άσπρα βουβάλια, άσπρα ποντίκια, άσπρες κουρούνες. Γιατί τότενες να μην υπάρχει κι ένα άσπρο χελιδόνι; Και τη στιγμή που μιλάμε γι' αυτό, στα σίγουρα θα υπάρχει...
- Ποιος ξέρει; Έκανε ο χωρικός μ' ένα στεναγμό. Εγώ δεν τα πιστεύω, μα οι γυναίκες, ξέρεις...
- Σηκώθηκε να φύγει. Συγκινημένος ο Μοκάνιν σηκώθηκε κι αυτός να τον ξεβγάλει και για να δει τη νέα. Όταν κοντοζύγωσαν στο δρόμο, η μάνα, μια γυναίκα χλωμή, σκελετωμένη απ' το μόχτο και τα βάσανα, ξεψάχνισε από μακριά ακόμα το πρόσωπο του άντρα της, πασκίζοντας να μαντέψει τι μαντάτα έφερνε. Η κοπέλα, έμενε πάντα γυρισμένη στο πλάι και κοίταζε τα χελιδόνια που είχαν κουρνιασει στο τηλεγραφικό σύρμα.
- Η Κοπέλα, ακούγοντας τη φωνή του, γύρισε. Ήταν λεπτοκαμωμένη. Το κορμί της καταφαγωμένο απ' την αρρώστια ό, τι που σχεδιάζονταν κάτω απ' την κουβέρτα. Στο κέρνιο πρόσωπό της μονάχα τα μάτια έλαμπαν ακόμη με την αστραπή της νιότης. Κοίταζε πότε τον πατέρα της, πότε τον Μοκάνιν.
- Νόνκα, αυτός εδώ, το' χει δει κιόλας το χελιδόνι, είπε ο χωρικός βάζοντας μάρτυρα τον Μοκάνιν. Είναι κει κάτω στο χωριό. Φτάνει μονάχα να το δούμε κι εμεις.

Σύμφωνα με το ταξίδι της ψυχαναλυτικής θεραπείας , εφόσον το ίδιο τείνει προς την ολοκλήρωσή του, το Υποκείμενο κατακτά ορισμένα στάδια ωρίμανσης, στάδια τρόπων «σχετίζεσθαι και αισθάνεσθαι»με τον άλλο άνθρωπο και τον εαυτό του. Τα στάδια αυτά έχουν χαρτογραφηθεί και συνάμα περιγραφεί¹³ τόσο από την επιστήμη

¹² Πρόκειται για μια αποκάλυψη που έκανε σε έναν άλλο διανοούμενο Βούλγαρο πεζογράφο, φίλο του, τον Δ. Σισμάνωφ, αγαπητό στους Αθηναίους πρέσβη

¹³ Δ. Κυριαζής «Θεολογία και ψυχιατρική σε διάλογο». Εκδ. Α. Διακονία.

όσο και από την Τέχνη (Λογοτεχνία, Ποίηση). Διαφορετικοί άνθρωποι, όπως ο άγνωστος χωρικός, ανάλογα με την βιολογική τους κληρονομιά, τον χαρακτήρα τους και την αγωγή που έλαβαν στην πατρική τους οικογένεια, βρίσκονται από την αρχή, να ξεκινούν αυτό (το ταξίδι) με ποικίλες προϋποθέσεις ή όπως θα λέγαμε, από «διαφορετικό σταθμό». Το ταξίδι αυτό, σκιαγραφείται ως ένα βαθμό, στην Ομηρική Οδύσσεια, ενώ η διατύπωσή του, γίνεται μ' ένα συμβολικό, μεταφορικό τρόπο. Το παρελθόν είναι αυτό που προσελκύει ιδιαίτερα (όπως τονίσαμε) τον συγγραφέα, κι αυτός βυθίζεται στο πνευματικό του μεγαλείο με τον στοχασμό του. Του φαίνεται πως το παρελθόν είναι ενδόμυχη πηγή ζωής, του άρεσε να διαβάσει τους αρχαίους Ρωμαίους και Έλληνες κλασικούς, βυθίζονταν στον κόσμο των «ιστοριών» του Τάκιτου, όμως πιο βεβαιότητα, αισθανόταν στο έδαφος των δικών του αναμνήσεων και των αναμνήσεων του λαού, που τον παράσερναν με δύναμη στο ρεύμα τους, από τα παιδικά του χρόνια.

Τι συμβολίζει το «άσπρο χελιδόνι» και ποιος ο ρόλος του, μέσα από τις αντίστοιχες περιγραφικές εικόνες; Αυτή η περιήγηση του Μοκάνιν, αυτή η αναζήτηση του συμβόλου στο άσπρο χελιδόνι, φανερώνει το λιμάνι της ζωής, την αίσθηση της αρμονίας, μέσα από τρεις σημαντικούς σταθμούς, «του Πραγματικού», του «Φαντασιακού» και του «Συμβολικού» πεδίου του ανθρώπινου υποκειμένου. Το «άσπρο χελιδόνι» ως να αποτελεί τον ενδιάμεσο σταθμό, της γαλήνης, της ομορφιάς, με βάση και τα εξελικτικά στάδια διαπροσωπικών σχέσεων και υποκειμενικών ασυνείδητων Φαντασιακών οργανώσεων, σχέσεων με τον άλλο άνθρωπο, σχέσεων του άνδρα με τη γυναίκα, σχέσεων του ανθρώπου με τον Θεό, σχέσεων διαφορετικού επιπέδου ωριμότητας κάθε φορά. Η Νόνκα από την πλευρά της ακολουθεί αυτό το ταξίδι, γιατί ελπίζει σε μια σωτηρία: το ταξίδι αυτό της ψυχής, το υλοποιούν και οι γυναίκες, οι οποίες, (για να επανέλθουμε στην Ομηρική πρόταση) διαγράφονται ως αντίστοιχοι γυναικείοι τύποι, της Σειρήνας, της Καλυψούς, της Κίρκης, της Ναυσικάς, της Αρήτης, της Πηνελόπης. Η γυναίκα που καρτερεί, η γυναίκα που αναπολεί, η γυναίκα που προσδοκά, κάτι πότερο καλό, ταυτόχρονα το φίδι είναι ο φαλλός, που υπογραμμίζει και τους τρόπους του «σχετίζεσθαι της γυναίκας με τον άνδρα», τρόπους αγάπης, λατρείας, έρωτα, σεβασμού ίσως της ελευθερίας του άλλου. -Άκουσα που' λεγε στη μάνα της, οι άλλες, λέει, οι φιλενάδες της παντρεύτηκαν κι αυτή δεν παντρεύτηκε γι' αυτό είναι πικραμένη.

- Τούτο το καλοκαίρι μ' άρχεψε στα παρακάλια ναν την αφήνω να θερίσει μαζί με τις άλλες. Τι να κάνω; .....Καλά, μια και το θες, πάγαινε. Δεν ξέρω τι έτρεξε – δεν ήμαστε κει να δω. Πλαγιάζανε, λέει, στα χωράφια. Δεν ξέρω πώς μου τα' πε.

-Είχα πλαγιάσει πατέρα, μου' πε, ανάμεσα στα δεμάτια, πίσω από μια θημωνιά, είχα κουκουλωθεί κι αποκοιμήθηκα. Ξάφνου, κάτι ένιωσα στο στήθος μου, κάτι βαρύ ...άνοιξα τα μάτια μου. Ένα φίδι.

Ο Γιόφκωφ μέσα από το παραπάνω χαρισματικό του έργο, προχώρησε μερικά βήματα πιο κείθε, αγγίζοντας την ψυχαναλυτική θεωρία, μέσα από την κατάφαση της επιθυμίας, του συναισθήματος και του σώματος, σε συνάρτηση με την έμφαση στις σχέσεις αγάπης, « άκουσα που' λεγε στη μάνα της, οι άλλες, λέει, οι φιλενάδες της παντρεύτηκαν κι αυτή δεν παντρεύτηκε γι' αυτό είναι πικραμένη. ...Κοντεύει τα είκοσι. Της Παναγίας θα τα κλείσει.»

Ο αφηγητής εμπλουτίζοντας τους ήρωες να ξεχωρίζουν με αγάπη και αλληλεγγύη, καθώς και υπέρβαση του μίσους και της εχθρότητας, έρχεται με τον τρόπο του στην «επιβίωση του αντικειμένου» και ταυτόχρονη διάσωση του καλού αντικειμένου, όχι μόνο στο πεδίο του Συμβολικού, αλλά και στο πεδίο του Φαντασιακού και του βιώματος. Το «άσπρο χελιδόνι» αποτελεί την ελπίδα, την κατανόηση και θεραπεία των προβλημάτων του ανθρώπινου προσώπου.

-«Ο Μοκάνιν ξαναγύρισε συλλογισμένος στο κοπάδι του και ξανάρχιζε τη δουλειά του- .....ένα άσπρο χελιδόκι, έλεγε και ξανάλεγε. ..Και μήπως είναι αυτό μονάχα; Ένωθε μεγάλο βάρος στο στήθος, κάτι τον τυραγνούσε. (ας προσέξουμε εδώ, μεγάλο βάρος στο στήθος, ανεπαίσθητα πλάγιασε με τη Νόνκα, τη νεαρή κοπέλα την κόρη του Γκούντσο).

-Κύριε Μεγαλεύσπλαχνε, τι βάσανα σε τούτη τη γης!

-Κι έριξε τη ματιά του στο κάρο που μάκραινε πέρα στο δρόμο.

Παρά το γεγονός ό τι η ψυχανάλυση δεν ανήκει στην περιοχή του ιερού, ούτε ακόμη στην περιοχή των καλών τεχνών αν και λειτουργεί στην περιοχή των «μεταβατικών φαινομένων», η συμβολή της στην κατανόηση της ψυχολογίας της θρησκείας υπήρξε ουσιώδης και πλέον γίνεται στις μέρες μας κατανοητό και δεκτό από πολλούς ψυχαναλυτές, ό τι τα «θρησκευτικά αντικείμενα» δεν εξαντλούνται στην περιοχή του Φαντασιακού, που συγκροτείται μέσω των προβλητικών και ενδοβλητικών διαδικασιών και αμυντικών μηχανισμών μόνο, αλλά ό τι ανήκουν στην περιοχή των μεταβατικών φαινομένων¹⁴.

IV

Ερχόμαστε για λίγο και στο «Νυχτοφύλακα» του Μιχαήλ Σαντοβεάνου¹⁵ (1880-1961)

Πρόκειται για Ρουμάνο πεζογράφο, γνωστό για τα διηγήματα και τα ιστορικά του μυθιστορήματα, ενώ η πλειονότητα των έργων του αναφέρεται στην αγροτική και μικροαστική ζωή της Μολδαβίας.

Πικρή σάτιρα που εστιάζεται στη θλιβερή ζωή ενός ανάξιου δημάρχου, ο οποίος απορροφημένος με τη διασφάλιση και διαιώνιση της μικροεξουσίας του, αδιαφορεί για το δημόσιο χρέος του και αντιμετωπίζει με αυταρχικό τρόπο τους χωρικούς.

Απατημένος και πρώτιστα απομονωμένος από τον μοναδικό του φίλο, τον αστυνόμο «Λέων Βασιλείου», (ας σημειωθεί ό τι ο τελευταίος διατηρεί ερωτικό δεσμό με την γυναίκα του δημάρχου).

Το διήγημα καταλήγει με τον τρομοκρατημένο δήμαρχο να αποζητά τη συντροφιά του ταπεινού νυχτοφύλακα, ενώ σε όλη του την έκταση προβάλλει αυτούσια ο ηθικός και πολιτικός εκφυλισμός της περιφερειακής εξουσίας, σε συνάρτηση και με το αίτημα μιας περισσότερο ανθρώπινης και δίκαιης διαχείρισης των κοινών. Αίτημα που ο αφηγητής, αλλά και ο ταραγμένος δήμαρχος, φαίνεται να παραβλέπουν ό τι δεν θ' αργήσει να εκπληρωθεί.

-«Μα να τον τώρα μονάχα στο σπίτι. Η κυρία Αδέλα έφυγε για το Γιάσι.

-Τι σου 'ρθε να πας στο Γιάσι, στο κάτω κάτω της γραφής;

-Αλήθεια, η τουαλέτα του χορού, το χειμωνιάτικο καπέλο. Αχ, αυτές οι γυναίκες με τα μπιχλιμπίδια τους! Είναι το δεύτερο βράδυ που περνάω μόνος. Το βραδάκι, βγαίνοντας απ' τη δημαρχία, έστειλε τον Μπάλα, το νυχτοφύλακα, στου αστυνόμου να τον παρακαλέσει να 'ρθει σπίτι του να παίξουν ένα πικέτο και να κοπανίσουν κάνα ποτηράκι, ό πως συνηθίζεται ανάμεσα σε ανθρώπους έντιμους, τέτοιες χινοπωριάτικες νύχτες».

- - - Μα ο Λέων Βασιλείου, ο αστυνόμος, είναι κι' αυτός στο Γιάσι, - - -

- «Τι διάβολο, όλος ο κόσμος πάει στο Γιάσι»;

¹⁴ Winnicott, D. "Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα", Εκδ. Καστανιώτη.

¹⁵ (Πασκάνι 1880- Βουκουρέστι 1961)

- Μπα, αδύνατο να ξαγρυπνήσει άλλο, πρέπει να πλαγιάσει. Τι ώρα είναι; Θα είναι εννιάμισυ. Βγάζει το ρολόι του και το κοιτάζει πολλήν ώρα, ...εμ, βέβαια, όταν είσαι ολομόναχος, δεν ξέρεις τι να κάνεις ! Τ' άλλα βράδια, φλυαρεί με την κυρία Αδέλα, κουβεντιάζει πολιτικά με το φίλο του τον Λέοντα.
- Πως τα βλέπεις τα πράγματα, αστυνόμη; Πως πάει η πολιτική;
- Ζήτω οι δικοί μας! Αποκρίνεται ο αστυνόμος, γελάει και ρίχνει μια ματιά στη μαντάμ Αδέλα.
- Εκείνη λιγώνει απ' τα γέλια. Και έτσι περνάει ο καιρός. Μα τώρα τι γίνεται;
- Να πλαγιάσει ; τι να κάνει;

Υπάρχουν ορισμένα επαγγέλματα, που διέπονται από συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς «όπως ο νυχτοφύλακας», όπου οι επαγγελματικές δραστηριότητες απαιτούν ευγένεια, σοβαρότητα και πολλά ακόμη προσωπικά χαρακτηριστικά.

Το σώμα από τη στιγμή που έχει γίνει κατοικία της γλώσσας, ανήκει σε κάποιον άλλο- είναι δανεικό.

«Το πηγαινέλα»ανάμεσα στο σώμα και τις λέξεις λειτουργεί ακατάπαυστα.

- Τι να κάνει για να περάσει την ώρα του κανείς σε μια σιχαμένη κωμόπολη σαν τη δική μας....
- Βυθισμένος σ' αυτές τις σκέψεις , είχε ξεχάσει τον καφέ του. Τον καταπίνει αργά, σε μερικές γουλιές.
- Έπειτα, σηκώνοντας με κόπο τη φουσκωτή κοιλιά του, αφήνει την καρέκλα, μπαίνει στην κάμαρά του με τις μπότες που τρίζουν. Η Λιζαβέτα (πρόκειται για τη γυναίκα, της υπηρεσίας του σπιτιού), είχε ετοιμάσει το κρεβάτι, έχει τοποθετήσει τις παντούφλες του πάνω στο λυκοτόμαρο, όπως πάντα.

Το σώμα «ρωτάει», εξετάζει τις λέξεις ως προς το υλικό τους υπόβαθρο, χρώμα, ρυθμός, ήχος :

-«Έξω, ο αέρας που φύσαγε όλη τη μέρα έχει σταματήσει, μόλις που ακούγεται πότε πότε το φρίκιασμα που φέρνει στα τζάμια τ' ανάλαφρο βραδινό αεράκι, σαν αναπνοή, σαν φευγαλέος ψίθυρος.»

Η Αγάπη του Άλλου, έχει σαν αποτέλεσμα να κάνει τη βροχή των λέξεων που πέφτει πάνω στην επιφάνεια του σώματος, ν' ακούγεται «σαν λόγους» και να εγγράφεται σ' αυτό σαν γράμματα....

(Η συνομιλία με το νυχτοφύλακα) ο οποίος απρόσμενα κτυπά το παράθυρο του δημάρχου.

- Τι θα 'λεγες, Μπάλα, αν σε κερνούσα ένα ποτηράκι ρούμι; Θα κρυώνεις το δίχως άλλο...
- Ε, κάνει μια στάλα ψυχρούλα...κάνει ο άνθρωπος κομπάζοντας...
- Μια αχτίδα του φεγγαριού γλιστρώντας πάνω από ένα σύννεφο, φώτισε το αξούριστο πρόσωπό του, που οι έγνοιες και οι στερήσεις το 'χαν αυλακώσει.
- Ο κύριος δήμαρχος λέει χαμηλόφωνα :
- Να, βγαίνει το φεγγάρι ...
- Έπειτα περιεργάζεται πάλι τον Μπάλα, σαν να τον έβλεπε για πρώτη φορά.

- Ζόρικο πράμα να 'σαι μονάχος, ε; Λείπει, βλέπεις, η γυναίκα μου στο Γιάσι.
- Κι ο αστυνόμος αναρωτιέμαι τι διάβολος τον καβάλησε και δαύτονε, έφυγε κι' αυτός ...

Σύμφωνα με την ψυχανάλυση το υποκείμενο είναι αυτό που ζητάει «ακατάπαυστα» χωρίς περιορισμούς, την (συνεχή) παρουσία και αγάπη του Άλλου, πράγμα αδύνατο να εκπληρωθεί, στην προκειμένη ιστορία μας. Έτσι, όταν η αγάπη του Άλλου, δεν ικανοποιεί όλες τις απαιτήσεις – αναζητήσεις του ομιλούντος σώματος, το υποκείμενο θα επιθυμήσει κάτι άλλο, άπιαστο, το «υπόλοιπο», που έμεινε ανικανοποίητο. Μ' αυτό τον τρόπο το σώμα σπρώχνεται να επαναλάβει τις ερωτήσεις / απαιτήσεις του στον Άλλο.

- Κι εσύ πως τα πας;
- Καλούλια, πως θέλετε να τα πηγαίνω; Μουρμούρισε ο γέροντας. Με τη χάρη του Θεού! Είκοσι χρόνια τώρα όλο τα ίδια ...ο φτωχός!
- Α, ναι! ναι ! έκανε ο δήμαρχος κουνώντας το κεφάλι .....αλλά που να ξέρεις; το κακό έρχεται ξαφνικά. Τι είναι η ζωή του ανθρώπου!

Η ανακάλυψη της «Έλλειψης» στον Άλλο, δηλ. το γεγονός ότι ο Άλλος δεν είναι παντοδύναμος και παντογνώστης, αποτελεί την απαρχή της επιθυμίας του υποκειμένου.

- Αντε, θα σε κεράσω ένα ποτηράκι ρούμι! είπε ο κύριος Σαμψών τουρτουρίζοντας. Κάνει διαβολεμένο κρύο και δεν θα μπορέσω να κλείσω μάτι από την ώρα που πλάγιασα...

Η επιθυμία έρχεται, γεννιέται, στο υποκείμενο σαν Επιθυμία του Άλλου. Στο εξής το υποκείμενο δε θα ψάχνει μόνο να ικανοποιεί τις «ανάγκες του», αλλά να γίνει πριν απ' όλα, αιτία και αντικείμενο της επιθυμίας του Άλλου.

Μέσα από ποιους τρόπους ο συγγραφέας αποδίδει τη μοναξιά του δημάρχου, είναι ολοφάνερο, ενώ οι σκέψεις του ήρωα διαδραματίζουν άμεσο ρόλο στην εξέλιξη της δράσης, η γυναίκα του η Αδέλα λείπει στο Γιάσι, ο Αστυνόμος επίσης βρίσκεται εκεί, ο Δήμαρχος καταλήγει:

- Ζόρικο πράμα να 'σαι μονάχος, ε; Λείπει, βλέπεις, η γυναίκα μου στο Γιάσι...Κι ο αστυνόμος...αναρωτιέμαι τι διάβολος τον καβάλησε και δαύτονε, έφυγε κι αυτός...
- μια μέρα σαν τη σημερινή που ο διάβολος έσπρωξε τον αστυνόμο να φύγει κι εκείνος για το Γιάσι! Αυτό είναι το αποκορύφωμα ....
- (το χωρίο, ως προέκταση του άλλου που αναφέρει με τα ζωντανά, θέλοντας ίσως και τη γυναίκα του να εντάξει στον παραπάνω συνειρμό)
- Βλέπεις, φίλε μου Μπάλα, από πολύν καιρό το μελετάω ... δεν είναι σωστό τα ζωντανά να βολτατζάρουν όπου τους καπνίσει ....Μα που καιρός να τα προλαβαίνω... Έχω τόσες σκοτούρες....

Έννοιες όπως, «η διαφυλεκτικότητα του ανθρώπου», «το Οιδιπόδειο σύμπλεγμα», «η διαπλοκή των ενορμήσεων λιβιδινικών¹⁶ και επιθετικών στην ανθρώπινη

¹⁶ Σακελλαρόπουλος Π., Παναγιώτου Κ., Ευστρατίου Σ : «Από την οικουμενικότητα της Ελληνικής Μυθολογίας στην οικουμενικότητα των ψυχαναλυτικών εννοιών . Η Αρχαϊκή Μητέρα στην Ψυχανάλυση» στον τόμο «Θεμέλιο της Ψυχιατρικής ο συναισθηματικός δεσμός Θεραπευτή-Θεραπευόμενου» Π. Σακελλαρόπουλος «Μια πορεία Σαράντα και πλέον χρόνων παράλληλη με την ψυχιατρική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010.

συμπεριφορά», έχουν βασική επίδραση «στα άδυνα του ασυνειδήτου» με βάση και την δράση των ηρώων στο παραπάνω λογοτεχνικό έργο.

Η επιθυμία¹⁷ δεν είναι ούτε όρεξη που ικανοποιείται, ούτε η αναζήτηση της αγάπης, αλλά η Διαφορά, σαν αποτέλεσμα της αφαίρεσης της πρώτης από τη δεύτερη, το φαινόμενο του διχασμού τους. Με δυο γραμμές, «σε κάθε σχέση για το υποκείμενο όπως και για τον Άλλο» δεν φτάνει να είναι ούτε υποκείμενο της ανάγκης, ούτε αντικείμενο της Αγάπης, αλλά υποχρεούνται να αντικαθιστούν την «αιτία της επιθυμίας».

- Αποτραβήχτηκε στη σκιά του διαδρόμου, έκλεισε την πόρτα, γύρισε δυο φορές το κλειδί. Ακούστηκε ο πιχτός θόρυβος από τα βήματά του στο διάδρομο. Έπειτα το στρίψιμο του κλειδιού της πόρτας της κρεβατοκάμαρας. Η κουρτίνα του παραθύρου τραβήχτηκε απότομα. Κι ο νυχτοφύλακας απόμεινε μελαγχολικός και μόνος, ακούνητος, με το κεφάλι σκυφτό, μέσα στη λάμψη του φεγγαριού.

Το περίφημο αυτό ταξίδι της θεραπείας της ψυχής στη λογοτεχνία, δεν συνιστά κάθε στιγμή και τον πραγματικό τρόπο για ν' αναγνωρίσει κανείς την αλήθεια των υπο μελέτη κειμένων, ούτε ο τι η ψυχανάλυση αποτελεί τον μοναδικό τρόπο, για «να έλθει» ένας άνθρωπος στον εαυτό του. Ωστόσο, όταν ακολουθεί κανείς, αυτό που ονομάζεται «αναλυτικό ταξίδι», εργάζεται πάνω στην πρόταση του δελφικού ρητού «γνώθι σαυτόν» και σ' εκείνο το άλλο του Πινδάρου «Γένοι' οίος εσσί μαθών¹⁸»

Βιβλιογραφία

1. Βιννικότ (Winnicott) Ντ. «Το παιδί, το παιχνίδι και η πραγματικότητα», μτφρ. Γ. Κωστόπουλου, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1980.
2. Κ. Θ. Δημαράς : «Γιορντάν Γιόφκωφ», εφ. Ελεύθερον Βήμα.
3. Θεολογία και Ψυχιατρική σε Διάλογο, Πρακτικά Ημερίδας- Επιστημονική Επιτροπή εκδόσεως των Πρακτικών π. Α. Αυγουστίδης, π. Β. Θερμός, Δ. Κυριαζής, εκδ. Αποστολική Διακονία.
4. Μελανί Κλάιν: «Η ψυχανάλυση των παιδιών», τίτλος πρωτοτύπου: «die psychoanalyse des Kindes», Vienne, Internationaler Psychoanalytischer Verlag, 1932 (για την Ελληνική γλώσσα), εκδόσεις Πύλη, Α' έκδοση, 1979.
5. Lacan Jacques, Ecrits, ed. du seuil, Paris 1966.
6. J.Laplanche και J. - B. Pontalis: Λεξιλόγιο της ψυχανάλυσης, εκδ. Κέδρος, 1986.
7. Π. Σακελλαρόπουλος «Μια πορεία Σαράντα και πλέον χρόνων παράλληλη με την ψυχιατρική μεταρρύθμιση στην Ελλάδα», εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2010.

¹⁷ J. Lacan , “La signification du phallus”, στο Ecrits, Paris, Seuil, 1966, σ. 690-692.

¹⁸ « Μάθε ποιος είσαι και γίνε τέτοιος»

8. «Τετράδια Ψυχιατρικής» 14 (1) 2003, «Η Αρχαϊκή Μητέρα: Μυθολογία και ψυχαναλυτικές έννοιες».
9. Σίγκμουντ Φρόυντ: «Η Ερμηνεία των Ονείρων», εκδ. Επίκουρος, Α΄ εκδ. Αθήνα 1993.
10. Σίγκμουντ Φρόυντ: Άπαντα «Παραλήρημα και όνειρο» τ.19^{ος}, εκδ. Σμυρνιώτη.
11. Σίγκμουντ Φρόυντ: Μελέτες για την ψυχανάλυση, μτφρ. Γ. Τσαμπουράκη εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1972.